پەیڤین لەوانی تر، پەیڤینە لە خۆت

لە پەراوێزی «زانستی زمانەوانی» و «تێنەگەیشتن»ی مەسعوود محەمەد لە مارکسیزمدا

هەندرێن
(سوێد)

دیارە یەکێک لەو ئاکارە سەرەکییانەی کە مرۆ لە ئاخاوتن و نووسینی نووسەر و پسپۆڕی ئەکادیمی چاوەڕوانی دەکا، ڕەهەندی دەست پێوەگرتنی ئێتیک؛ جوامێری؛ ڕاستبێژی؛ جوانبێژییە. بەڵێ، ئاخاوتنێکی جوامێرانە مانای بوونی ژیانێکی جوامێرانەی ئاخێوەریشە. پێڕەوکردنی ئەو ئاکارە لەژیاندا، واقیعاندنی ژیانێکی جوامێرانەشە. ئەگەر نووسەر، بگرە هەموو مرۆڤایەتی وەک خدووگرتنێک خولیای چاندنی ئاکاری چاکە بێت، ئەوکاتە ژیانێک لەجوامێری دێتە کایەوە. لەو ڕوانگەیەوە جوامێری شێوازێکە لەکردەی ژیان. ئەو ژیانەجوامێرییەش تەواو لەمەیلە ماددی، یان خۆویستییەکانی نووسەر و مرۆڤ دابڕاوە، بەڵام لە یادمان نەچێ کە جوامێری نەریتێکە لەڕۆحی مرۆڤدا دەژی، ئەرکی نووسەریش ئەوەیە کە ئەو نەریتە پەروەردە بکا و لەژیانیشیدا پێڕەوی بکا. کاتی خۆی ئەرستۆش دەیگوت کە مرۆڤ ئەو جوامێرییەی لە سروشتەوە پێدەبەخشرێت، لێ تاکو ئەو جوامێرییە بەرەو ڕەفتارێکی جوامێرانە بفراژێ، دەبێ نووسەر، یان مرۆڤ بە گشتی خۆی بەو جوامێرییە پەروەردە بکا، فرچکی پێوە بگرێ و لە قانوون و نەریتەکاندا بیچێنێت.

بەم جۆرە کە نووسەر شتێک دەبێژێ، دیارە دەخوازێ واتایەک لەسەر بەرانبەرەکەی خۆیدا ڕابگەیەنێ. نووسەر کە بەشێوەیەکی جوامێرانە وێنای نووسەرێکی دیکە دەکا، واتا نووسەر لەخۆی دەپەیڤێ؛ خۆی ڕادەگەیەنێ. ئیتر لێرەوە مەیل و ئامانجی نووسەر بەرەو ئەو ئاقارە جوامێراییە ڕێ دەکا. هاوکاتیش ئەگەر زۆرینەی کۆمەڵگە هەڵگری ئەو ئامانجی جوامێرییە بوون، ئیتر ئەو ئاکارە جوامێرییە پانتاییەکی کارا و خەملیو

مەسعوود محەمەد

وەردەگرێ و کۆمەڵگەش بەختەوەرتر دەبێ.

لێرەوە ئەمرۆ وەک چۆن لەبواری سیاسی و جڤاکیدا پێوانەکان لینگەوقووچ بوونەتەوە: گەندەڵکارە زەبەلاحەکان باس لە تیۆرییەکانی چارەسەری گەندەڵی، دیموکراتی، ئەخلاق و کۆمەڵگەی مەدەنی دەکەن؛ بەرپرسە حیزب پەرست و واسیتە داهێنەرەکان ماف و ئەرکی هاوولاتییە بێ دەسەلاتەکان دیاری دەکەن؛ کۆنە هەڵەپاس، کۆنە سەرۆک جاش و کۆنە کەواسوورە حەربا ئاساکانی ڕژێمی سەدام، بوونەتە دەمڕاستی ئەنفال، پێشمەرگەکانی دوێنێ و خوێنتاڵکراوەکانی ئەمرۆ ڕۆڵی ئەکتەری «شۆڕشگێڕ و پاڵەوان» دەگێڕن، بەهەمان شێوەش، لەبواری ڕۆشنبیریدا زۆرێک لە «ئاکادیم»، «ڕووناکبیر» و ڕۆماننووس و شاعیرە قسە ناسک و موجیزە ساز نمایش دەکەن. بەم جۆرە ئەو دەمڕاستە مشەخۆر و مۆرانگەلە لە پرۆسەی ئەو دارمانەی بەهاکاندا، بە ڕۆژی ڕووناک ئەرک و قوربانی مرۆڤە شۆڕشگێڕ و پێشمەرگەی بەڕاستی و نووسەرە ماندوونەناسەکانی دوێنێ سووک و بێ بەها دەکەن. لەوەش خەمهێنەرتر، خەریکە پرۆسەی ئەو ئەخلاقە دارماوەی کە وەک مۆدەی مۆبایل لەژیانی دردۆنگی کورددا بازاڕی بەهەرمێنە، جێگەی بەهاکانی پێشتر بگرنەوە و ببێتە بەها و نۆرمێکی ڕەوا.

هەر چۆنێک بێت، لێرەدا بواری ئەوە نییە زیاتر لە هەژەندی ئەو دۆخە بوودەڵەیە و گرفتی ئاوابوونی بەهای جوامێری بدوێین. لێ ئەوەی کە من لێرەدا دەخوازم هەڵوەستەیەکی لەسەر بکەم، وێناندنە لە نێوەرۆک وێکچوو و لەشێوە جیاوازەکانی (ئەمیری حەسەنپوور و جەمال نەبەز)ە سەبارەت بەزانستی و پرسی زمان و ڕوانگە ڕۆشنبیرییەکانی مەسعوود محەمەد. هەڵبەتە ئەو نووسینە نە داکۆکیکردنە لە ئاستی کارامەیی زامانزانی و هاوئاهەنگی هەڵوێستە سیاسییەکانی مەسعوود محەمەد، نە کەمکردنەوەیە لەخولیای «زانستاندن»ی زمان و مارکسایەتی جەمال نەبەزیشە. وەلێ ئەوەی کە لێرەدا لەکنە من مایەی سەرنجدانە، تەنیا ئاوڕدانەوەیەکە لەو هەڵوێستە پەرادۆکس، لێک ناکۆکانەی هەردوو ئاکادیمیستی هێژامان کە لە ئاخاوتنەکانیاندا لەهەمبەر ئەزموونی مەسعوود محەمەد دا سەرەتاتکێ دەکەن.

دەبا لێرەشدا ئەوەش بێژم، کە بەڕای من، یەکێکە لەو هۆکردانەی کە هەتا ئێستاش نووسەر و ئەکادیمیستی کورد، وەک هێزێکی بەرهەمدار و بگۆڕ، لە جەم حیزب و جڤاکی کوردیدا حیسابیان بۆ ناکرێ، یان ناتوانن ببنە وزەیەکی بەرهەمهێنەر لە ژیانی کورد دا، ئاستەنگی ئەو پەرادۆکسەی ئەوانە لەنێوان بانگەشەکردن و کردەی نووسیندا. نووسەر و ئەکادیمیستی کورد لەو کاتەی کە خۆیان بەدەمڕاستی زانست، دادپەروەری، ڕاستبێژی و ژیانێکی ڕازاوە دەزانن، کەچی هاوکاتیش کاتێک لەبەرانبەر هزر و کەسە جیاوازەکانی بەرانبەر خۆیاندا ئاوەڵا دەکەنەوە، دێنە گۆ، وەک هەر دەسەلاتدارێکی تاکڕەو، یان کەسانێکی خۆویست خۆیان بەتاکە ڕاستبێژ و چاوگەی چاوگەکانی زانین دەنوێنن و هەوڵەکانی ئەوانی دیکەش ڕەش دەکەنەوە.

لێرەوە ئەگەر نووسەر و ئاکادیمی کورد ئەو هەموو بەرهەم و پەرۆشخۆریانەی مەسعوود محەمەد بۆ زمان، مێژوو، سیاسی، چاندی کوردی بەگشتی بەهەند وەرنەگرن؛ لەبری کردنیان بەچاوگە و ڕاڤەکردنەوە و ڕەخنە گرتن لێیان، بێ بایەخ و فەرامۆشیان بکەن، ئەدی یادەوەری ڕۆشنبیری کوردی چ بەهایەکی بۆ ئەمرۆ و ئایندە هەیە؟ ئەگەر ئێمە تەنیا «زانست»ێک لەبەر چاو بگرین، کەواتە نەک هەر نەوەی مەسعوود محەمەد «زانست»ی نەبوو، بەڵکو نەوەی پێشیش زانستی

نەبوو؟ ئەگەر وایە، ئەدی ئەزموونی پێشوومان چ بەهایەکی هەیە؟ ئایا کاتێک حەسەنپوور لەماوەی دەیان ساڵدا لە دیدارە ڕۆژنامەوانییەکانیدا سەرپێیانە بەرهەمە زمانەوانییەکانی مەسعوود محەمەد بە «نازانستی» و ڕەخنەکانیشی لە مارکسایەتی بە «بەدحاڵیبوون» بزانێ، مەتەڵاندنی «زانست» و خەمساردی نییە بەرانبەر ئەوانی دیکە؟ ئاخۆ کاتێک جەمال نەبەز، بێ ئەوەی وشەیەک لەمەڕ بەهای زمانە کوردییەکەی و خزمەتەکانی مامۆستا مەسعوود محەمەد لە «کۆڕی زانیاری کورد» بێژێ، زمانە عەرەبییەکەی پەسن دەدا، کاڵکردنەوەی خودی ناوونیشانی بەرسڤەکەی خۆی و دواجاریش جەختکردنەوەی قسەکانی ئەمیری حەسەنپوور نییە؟

لە دەسپێکدا وتمان، کە نووسەر لەسەر ئەوی دیکە دەپەیڤێ، خۆی ڕادەگەیەنێ. کەواتە نووسەر دەبێ خۆی و خوێنەر بە ئاکاری جوامێری فرچک بدا. مەسعوودێک، وێڕای مافی ئەو بەڕێزانە بەڕەخنەگرتن لە کارەکانی، لێ ئەو یەکێک بوو لەو نووسەرە دەگمەنە هەناسە قووڵ و پڕ بەرهەمە نایابانەی هاودەمی خۆی، بۆیە ناکرێ هاوزمانەکەی، وێڕای ڕوانگە جیاوازەکانی لەگەڵ ئەودا، ئامادەیی شکۆمەندانەی ئەو لەزمانی کوردیدا نەبینێ.

لێرەدا جەختکردنەوەی من لەو ئاکارە، بێ بەرییە لەمەیلی ئامۆژگاری و خوتبەدان. لێ بەڵێ ئەوەی کە هانیدام لەو دیدگەیەوە بێمە گۆ، ئەو دوو هەڵوێستە لە شێوە جیاواز و لەنێوەرۆک لێکچووەی ئەمیری حەسەنپوور و جەمال نەبەز بوو. حەسەنپوور لەهەڤپەیڤینەکەی لەگەڵ هەفتەنامەی «میدیا»دا، کە لە ژمارە ٣٠٤ی گەلاوێژی ٢٠٠٧دا بڵاوکراوەتەوە، لە چەند ڕستەی ئاسانگۆیدا بەم جۆرە هەوڵە زمانەوانییەکانی مەسعوود محەمەد پێناسە دەکا: «سەبارەت بەزمان پێموایە بۆچوونی باشی هەبوو، دژی زمانی عەرەبی و فارسی و تورکی نەبوو..». گەرەکە مرۆی هۆشیار دیقەت لەو کۆپلەی دوایی دەربڕینەکەی ئەمیر بدا کە هەڵگری خەمێکی ئیدیۆلۆژی مارکسیزمییە، نەک خەمی زانستی زمانەوانی. مرۆی ئەکادیمی دەبێ بێ لایەنانە، یان «زانست»ی سەیری زمان بکا. چۆمسکی چەپڕۆیە، لێ ڕوانگە زمانەوانییەکانی، ئەگەر مارکسییانە بهزرین، وێڕای دەست پێوەگرتن بە پێناسەکەمان لەو چەمکانە، جۆرێک لە داروینیزمی و بگرە نازیزمیشی تێدایە. چۆمسکی توانستی زمان لای مرۆڤ لەنێوان لێهاتوویی (کۆمپێتێنس) و نمایشکردن (پێرفۆرمانس) جیا دەکاتەوە، هەرچەندە ئەو واتای لێهاتوویی کەم بایەخ دەبینێ. ئامانجی چۆمسکی لە لێهاتوویی ئیدیالی، خۆڕسکی زانینی ئاخێوەر/ بیسەرە (intrinsic knowledge) لەمەڕ زمانەکەیدا، کەچی نمایش مانیفستک گەلێکە لە زانینی مرۆڤێکی نێر، یان مێ لە کردارێکی کۆنکریتدا. لێهاتوویی زانینێکی بوونایەتییە، بەم جۆرە کە ئەوە بە چەشنە سنووردارییەکی کاتی و سنووربەندی (بۆ نموونە ئەوەی کە پێوەندی بەتوانستی یادەوەری، یان بێ کاتییەوە هەیە) بێزار نابێت کە هەمیشە کەم تا زۆر نمایشکردن ڕادەگرێت». (١) بە کورتی چۆمسکی ئەو لێهاتووە خۆڕسکییە بەتوانستی تاکەکەسێکی ئیدیالی دەناسێ. کەواتە ئەو پۆلێنکردنەی مرۆڤ لە ئاستی زمان و ئیدیۆلۆژییە مارکسییەکەی، جیاوازیان هەیە.

لێ دەکرێ بپرسین: گەلۆ زمان چییە؟ ئاخۆ دەکرێ لەتاکە شێوەیەکدا، تەنانەت فرە ڕەهەندی زمانی سروشتیش لەبەر چاونەگرین، زمان پێناسە بکەین؟ دیارە دەکرێ هەر یەک لە ئێمە لە ڕوانگەی جیاوازەوە پێناسەی زمان بکا، کە دواجار هیچێک لەو ڕوانگانە ناتوانن دوا پێناسە بن بۆ زمان، چونکە وێڕای ئەوەی کە زمان وەک خودی بوونی مرۆڤ چەمکێکی بزۆکە، لەپێناسەیەکدا بەرجەستە نابێتەوە، لێ لە بواری زانست، فەلسەفە، جڤاکی و مێژووییەوە تیۆری و پێناسەگەلی جیاواز لەمەڕ زمان هەن. بەڵێ، لێرەدا ئێمە مەبەستمان نییە لەبری «زمانزانە ئەکادیمییەکان»ی کورد لەکۆی ئەو تیۆری و ڕوانگانەی زمان بدوێین، لێ لە سادەترین پێناسەدا زمان هەندێک جار بریتییە لە شێوەگەلی میکانیکی نامۆ، کە ئەو شێوانەش ناتوانن گشت پێشهاتەکانی ژیان و ئەزموونەکانی مرۆڤ دەربڕن. لەوەش بترازێین، مرۆڤ چالاکییەکانی بەڕێگای زمانەوە دەردەبڕێ. بەم جۆرە ئەگەر ئێمە هەوڵ بدەین ئەو چالاکییە بزۆکانەی مرۆڤ بسڕینەوە و تەنیا شێوەکانی دەربڕینی زمان لەبەر چاو بگرین، کەواتە ناوەرۆکە زیندووەکانی ئەو چالاکییانەی مرۆڤیش دەسڕینەوە. لێرەوە زمان بریتییە لە بوون و ژیانی مرۆڤ، واتا هەبوون و زمان پێکڤە یەکاتییەک پێک دەهێنن.

لەوەش بترازێین، ئەدی زانستی زمان چییە کە ئەمڕۆ لەکن «ئەکادیمی»یەکانی کورد بۆتە مۆدە و لە

دیدارەکانیاندا، نەک لێکۆڵینەوە «ئەکادیمی»یەکان دەیڵێنەوە؟ گەلۆ ئەو «زانستی زمان»ە چۆن ئەو کێشە مرۆڤایەتییە چارەسەر دەکا؟ بەڵێ، وەک وتم، لێرەدا نیازم نییە لەبری زمانزانە «ئەکادیمی»یەکانی کورد ئەو پرسیارانە ڕاڤە بکەم. لێ لە زمانە ڕۆژئاواییەکاندا ساڵانە لە ڕوانگەی تیۆرییەوە بەسەدان توێژینەوە و وتار لەسەر ئەو بابەتە دەنووسرێن کە مخابن ڕەنگە زۆربەی خوێنەری کوردستان لەبەر هۆکاری زمانەوە لەخوێندنەوەی ئەو هەموو توێژینەوە و وتارە هەمە ڕەهەندانەوە بێبەش بێت. هەر چۆنێک بێت، لە بواری زانستی زمانەوانیدا تاکە پێناسەیەکی «زانستی» بۆ زمان نییە، کە حەسەنپوور لە هەموو هەڤپەیڤینە ڕۆژنامەوانەکانیدا دووبارەی دەکاتەوە، بێ ئەوەی ئەوە بە ئەرکی خۆی بزانێ کە ئەو ڕوانگە و پێناسە جیاوازانەی کە لەسەر زمان هەن بەخوێنەری کوردی بناسێنێ.

لەو ڕوانگەیەوە ئەرکی زانستی زمانەوانی ئەوەیە کە ئەو پێناسە و تیۆریانە لەسەر زماندا هەیە، ڕاڤە بکا. لێرەوە دەکرێ هەوڵە زمانەوانییەکانی مەسعوود محەمەد لەو ڕەهەندەوە سەیر بکەین کە ئەو لەکاتی خۆیدا بەشێک لەو پێناسە و تیۆرییانەی ڕاڤە کرد. ئەمڕۆ ئەرکی ئەو زمانزانە «ئەکادیمی»یە نوێیانەی وەک حەسەنپوورە کە بە پێناسە و تیۆرییە نوێیەکانەوە ئەو کێشانەی زمانی کوردی چارەسەر بکا. بۆیە پێناسەکردنی بەرهەمە زمانەوانییەکانی مەسعوود محەمەد بە ڕستەیەکی نیوەچڵی وەک «مەسعوود محەمەد شارەزاییەکی ئەوتۆی لە زمانەوانی نەبووە» نەک هەر دەربڕینێکی «زانستی» نییە، بەڵکو ئێتیکیش نییە، چونکە وێڕای ئەوەی کە بابەتە زمانەوانییەکانی مەسعوود محەمەد زانستین، ئێمە نازانین ئەو «ئەوتۆ»یە چ مانایەکی هەیە. ئاخۆ ئەو «ئەوتۆ»یەی حەسەنپوور، مانای ئەوەیە کە بابەتە زمانەوانییەکانی مەسعوود محەمەد گرفتی زانستیان هەیە؟ یان چونکە مەسعوود محەمەد بەو «زانست»ە نوێیەی نەنووسیوە کە حەسەنپوور بەتاکە «ڕاستی» دەزانێ؟ ئەگەر وایە، کەواتە بۆ نموونە، دەبێ زمانناسەکانی ئێستای ڕۆژئاوا ئەو تیۆری و پێناسانەی کە بەسەر سێ ئاراستەی دابەش کراوە: زمانەوانی لەسەردەمی گریکی کۆن، کلاسیکی و مۆدێرن بەزانستی نەزانن و ڕەتی بکەنەوە؟ چونکە بە واتای حەسەنپوور، ئەو هەوڵانەی پێشتر «زانستی» نەبوونە، بەڵام ئەوەی ئاگای لە بواری زمانناسی ئەمڕۆ بێت، دەزانێ کە زمانزانەکانی ئێستای ڕۆژئاوا قسەی لەو تەرزەی حەسەنپوور لەسەر هەوڵەکانی پێش خۆیان ناکەن. دیارە ئەو تیۆرییە نوێیانەی ئەمڕۆی زمانناسە ڕۆژئاواییەکان خەریکی ئەوەن کە بۆشایی و گرفتەکانی ئەو ڕێزمان و شێوە نووسینەی کە لەتیۆریی و پێناسەکانی پێشتردا پێشکەش کراون چارەسەر بکەن.

بۆ نموونە، ئەمڕۆ بەهۆی بەهەرمێن بوونی تەکنیک و دەرکەوتنی کۆمپیوتەرەوە بواری توێژینەوەی زمانەوانی سەرگەرمی تیۆری و پێناسەی نوێن بۆ زمان کە پێشتر ئەو بوارە لە ئارادا نەبوو. جێگەی سەرنجە کە مەسعوود محەمەد لە نەوەدەکاندا کە ئەوکات لەکوردستاندا هێشتا کۆمپیوتەر وەک ئێستا نەبوو، لە گفتوگۆیەکدا لەگەڵ شوکور مستەفادا ئاماژە بەو ئەرکە نوێیە دەکا کە تەکنیک دروستی کردووە.

سەبارەت بە کۆمپیوتەر، زمانناسی سوێدی Anna Sagvall Hein، دەبێژێ: «لەگەڵ هاتنی کۆمپیوتەر بۆ بواری زانستی زماندا، پێویستی نوێش هاتە ئاراوە؛ مرۆ پێویستە بتوانێ لەمەڕ زماندا زانیاری بەمۆدیلەکانی زمانی کۆمپیوتەر پێشکەش بکا. هاوکاتیش ئەرکی پێناسەکانی زمان هەم لەناوەرۆک و هەمیش لەشێوەدا گۆڕانیان بەسەر داهات». (٢)

بەهەمە حاڵ، ئەرکی ئەم وتارە نمایشکردنی کۆی ئەو پێناسە و تیۆرییە جیاوازانە نییە کە لەکۆن و ئێستادا لەسەر زماندا نووسراون، هاوکاتیش بوارمان نییە باسی ڕوانگەی فەلسەفەی زمانیش بکەین، کە خۆی بەشێکە لە «زانست»ی زمانەوانی. لێ پێویستە بزانین کە «زانست» مەتەڵێک نییە کە «زانستوان» هەڵی بهێنێت. زمانناسیش، وەک هەر بوارێکی دیکە پرۆسەیەکە و لەهەر قۆناغێکدا، بەگوێرەی پێویستییەکانی مرۆڤی سەردەم و سروشتی زمانەوە، خوازیاری پێناسە و تیۆری نوێیە. مەسعوود محەمەدیش لەسەردەمی خۆیدا، وەک چۆن هاوتەمەن و ئەوانی دیکەی پێشی خۆی، بەکتێبە بەهادارەکەی، «زاراوەسازی پێوانە» و دەیان وتاری زمانەوانی دیکەوە، بە واتای «زانستی» زمانی کوردی ڕاڤە کرد، مشتوماڵ کرد و هەڵکۆڵی. ئەمڕۆش ئەوە ئەرکی ئەکادیمی گەلێکی زمانناسی وەک حەسەنپوورە کە بەپێناسە و تیۆرییە نوێیەکانەوە گرفتەکانی زمانی کوردی چارەسەر بکەن و

گەشەی پێ بدەن تاکو زمانی کوردی بتوانێ ئەزموون و پێشهاتەکانی ئەمڕۆی مرۆی کورد نمایش بکا.

هاوکاتیش ئەوە ئەرکی چەپڕەوی نوێی وەک حەسەنپوورە کە لێکۆڵینەوە و ڕاڤەمان لەسەر ئەو چەشنە مارکسیزم و سۆسیالیزمە پێشکەش بکەن کە گوایە مەسعوود محەمەد «تێینەگەیشتووە».

هەرچۆنێک بێت، پەسندانەکەی حەسەنپوور لە مەسعوود محەمەد کە دژی وشەی عارەبی نەبووە، بەندە بە ئیدیۆلۆژییە مارکسییەکەی نەک زانستییەکەی. لێ حەسەنپوور دوای ئەو ڕستە ئیدیۆلۆژییە، بەرستەیەکی «ئەکادیمی» ناساندنەکەی لەمەسعوود محەمەد خەتم دەکا و دەبێژێ: «دیارە مامۆستا مەسعوود محەمەد زانیارییەکی ئەوتۆی دەربارەی زمانناسی نەبووە...» هەروا حەسەنپوور، مەسعوود بەکەسێکی «کۆنسەرڤاتیڤ» پێناسە دەکا، ئەویش چونکە، بەگوێرەی چەپڕەوییەکەی حەسەنپوور، ئەو پێی وابووە کە «لەکوردستاندا دەرەبەگایەتی تێدا نییە و ئەوەی هەیە ئەوەیە کە دەرەبەگەکان برا گەورەی برا بچووکەکانن..» بەوەندە وێناکردنەکەی ئەمیری حەسەنپوور لە توانای زمان و هزری مەسعوود محەمەد تەواو دەبێ، ئیتر ئاوێ بێنە و دەستان بشۆ.

دیارە ئەو یەکەم جار نییە کە خوێنەر و ڕۆژنامەڤانان پرسیاریان لەهۆی بێدەنگی حەسەنپوور لە کتێبەکەی مەسعود محەمەد، «بۆ ئەمیری حەسەنپوور لەهەر کوێیەک بێت» کرد بێت. لێ ئەوەی وەڵامەکانی ئەو جارە و پێشووی ئەمیری حەسەنپووری خوێندبێتەوە، دەزانێ کە ئەوکاتیش حەسەنپوور هەمان ڕەخنەی لە مەسعوود محەمەد گرتبوو، بۆیە ئەویش بۆ ئەوەی بڕوایەکانی لەمەڕ «زانست»، مارکسیزم و دەربەگایەتی لەکوردستاندا ڕاشکاوتر باس بکا و بواریش بۆ حەسەنپوور ئاوەڵا بکاتەوە بەخۆی بیر بکاتەوە، تێگەیشتنە «ڕاستی»ییەکەی خۆی لە هەمبەر مارکسیزم پێشکەش بکا، ئەو کتێبە دەنووسێ. بەم جۆرە حەسەنپوور ئەو هەموو ساڵە لەبری لێکۆڵینەوەیەکی «ئەکادیمی» لەسەر «زانستی» زمان و «دەربەگ»ی کورد بۆ خوێنەری کورد بنووسێ، کەچی واز لە وتنەوەی ئەو حیکایەتەی «زانستی» و «کۆنسەرڤاتیڤ»ە، ناهێنێ. لەوەش گەڕێین، ئەگەرچی، وەک حەسەنپوور خۆی دەڵێ، یەکێک لە حەزەکانی نووسینە لەمەڕ «دەرەبەگ»ی کوردستان، دەبوو بە لێکۆڵینەوەیەکی «زانستی» بۆشایی ڕوانگەکانی مەسعوود محەمەد لەمەڕ ئەو بابەتە تاووتوو بکا، کە ئەو یەکەم نووسەری کوردە کە زیاتر بەر لە بیست ساڵ ئەو بابەتەی ورووژاندووە.

لێ جێگەی تێڕامانە، کە ئەمڕۆ تۆ پرسیار لەهەر ئاکادیمێکی کورد بکەی کە بۆ نموونە، بۆچی لەسەر کێشە ئاڵۆزەکانی ئەمڕۆی کورد نانووسێ، کەچی بەرسڤی هەمیشەییان پاساوی بێ کاتییە. کەچی هاوکاتیش بەشی زۆری ئەو ئەکادیمیستە هێژایانە، بۆ سازدانی وتووێژی بینراو، داوەتکردن بۆ ئەو شوێنانەی کە چێژی دەسەڵاتی تێدایە، هەمان پاساویان نییە. هەڵبەتە ئەو دیاردەی بێ- کاتییە کە ئەمڕۆ لە جەم نووسەری کورد بە گشتی و ئاکادیمییەکانیشدا بەتایبەتی بۆتە مۆدە، پێوەندی بەو ڕەوشە ئابووری- سیاسییەی کوردستان، کایەکانی جیهانگری و ڕەهەندە جڤاکییەکانی کوردییەوە هەیە، چونکە بەهۆی ئەو ڕەوشە ئابووری- سیاسی و جیهانگرییەی کە کورد تێیدا دەژی، ئەکادیمیبوون بۆتە شتێکی کەشخە. لێرەوە کەسی ئەکادیمی هەوڵدەدا شۆرەتە ئەکادیمییەکەی وەک هێمایەک لەسەرووی توێژەکانی دیکەی کۆمەڵگەدا پۆلێن بکا. بەم جۆرە بەشێک لە مۆدەی بوونەتە هێمای بەهەرمێن. بەهەمە حاڵ لێرەدا بوارمان نییە بە دوای ئەو باسە خۆشەوە بچین.

بە دیوێکی دیکەوە، بێ گومان ئێستا حەسەنپوور کەسێکی ئەکادیمییە. لێ کاتێک خوێنەر لەهەموو دیدارێکدا بەو پرسیارە بەرۆکی ئەو دەگرن، کە ئەو بە کتێبەکەی مەسعوود محەمەدەوە ناسراوە نەک پایە ئەکادیمی و نووسینەکانییەوە، لە بۆیە شتێکی ئاسایییە کە ئەو پرسیارە مجێزی ئەو شێڵوو بکا، بەڵام ئەو جارە حەسەنپوور بە نەوایەکی ئاکادیمییەوە لەچەند ڕستەیەکی وەک؛ ئەو جۆرە تێگەیشتنەی مەسعوود «لە چەپی کورد تێگەیشتووە پێموایە باشی تێنەگەیشتووە» و «زانیارییەکی ئەوتۆی دەربارەی زمانناسی نەبوو»، دەخوازێ لە رووی دەروونناسییەوە ئەو هەستی کەمایەسییە لە بەرانبەر خوێنەر و مەسعوود محەمەد دا لەکۆڵ خۆی بکاتەوە، هاوکاتیش بەو ئاوازە مەیلە و «ئاکادیمی»یانەوە زەینی خوێنەر بۆ ئەوە ڕابکێشی، کە مەسعوود محەمەد «ئاکادیمی» نەبووە، بۆیە وەک ئەوە لەزمان و مارکسیزم باش حاڵ نەبووە. بەم جۆرە دەخوازێ

بێژێ کە تەنیا «ئەکادیمی»یەکانن دەتوانن لەو چشتانە تێبگەن. لێرەوە دەسەڵاتە «ئەکادیمی»ەکەی حەسەنپوور ئاشکرا دەبێ و هاوکاتیش ئەرکە ئێتیکییەکەی دەکەوێتە کێشەوە، چونکە کاک حەسەنپوور بەو بەرسڤە سەرپێییەوە بۆمان ناسەلمێنی کە بۆ مەسعوود محەمەد «زماناس» نەبوو؟ چما بە «باشی» لە مارکسیزم «تێنەگەیشتووە»؟ خوێنەر نازانێ پێناسە و پێگەی ئەو بۆ چەپی کوردی و مارکسیزمە چییە و لەکوێیە کە حەسەنپوور تێگەیشتووە؟! ئێمە نازانین ئەو چەپ و مارکسیزمەی حەسەنپوور چۆن و کەی ئەو کۆمەڵگە بێ چین و دەسەڵاتە ساغڵەمە لە جیهان و کوردستاندا دەسازێنێ؟! مخابن خوێنەر لە وەڵامەکانی حەسەنپووردا هیچ وەڵامێکی بۆ ئەو پرسیارانە دەست ناکەوێ. کەواتە: گەلۆ حەسەنپوور لەکام کتێبدا ئەو چەپ و مارکسیزمەی شی کردووەتەوە، کە مەسعوود محەمەد تێینەگەیشتووە؟ ئەوەی کە حەسەنپوور پێی وایە مەسعوود محەمەد مارکسیزمی لەحیزبە شیوعییە باوەکانەوە کورت کردووەتەوە، وتنێکی «ئاکادیمی» و «ئێتێکی» نییە، چونکە ئەگەر ئەو «بۆ ئەمیری حەسەنپوور لە هەر کوێیەک بێت»، هەر سێ بەرگی «مرۆڤ و دەوروبەر»، «لە پەرۆشەکانی ژیان»، «پەرژینی بێدەنگی»، کتێبە عارەبییە قەبەکەی، «بۆ گۆرباچۆڤ»، کە دوای ڕووخانی سۆڤییەت نووسیبووی، بخوێندبایەوە، ڕەنگە ناچار نەدەبوو ئەو قسە نائێتیکییانە بکا. مەسعوود محەمەد لەو کتێبانەدا هەوڵیداوە ڕەخنە، یان ڕاڤەیەکی ئازاد و دڵسۆزانە لە چەمکە گرنگەکانی مارکسیزم، واتا «مادده»، «ململانێی چینایەتی»، «ئابووری» و....تاد بگرێت. بەکوردی، ئەوەندەی من تێبگەم، مەسعوود محەمەد ڕەخنەی لەگشت ئەو بەناو کۆمۆنیستە گرتووە، کە بەشێوەیەکی وشکەڕۆ، قەتیسماو سەیری ئەو چەمکە سەرەکییانەی مارکسیزمیان کردووە، نەک دژایەتی ڕەهەندە مرۆییەکانی مارکسیزمی کردووە، لێرەوە وەک لە وتاری «مەسعوود محەمەد؛ ئێستێتیکای شێوازاندنی هزرینێکی خۆکرد»دا، باسم کردووە و لێرەش بەیادی خوێنەرانی ئەو بابەتە دەهێنمەوە کە مەسعوود محەمەد هاوکات لەگەڵ ڕووناکبیرە مارکسیستە ڕۆژئاواییەکان مینا ئالتوسێر، یان هزرڤانەکانی «قوتابخانەی فرانکفۆرت»، لەکاتێکی زوودا ڕەخنەی لەو تێگەیشتنە چەقبەستووانەی چەمکە سەرەکییەکانی مارکسیزم گرتووە، نەک هەر «حیزبە شیوعییەکانی لای خۆمان» بۆیە. بەڕای من، ئەو کارەی مەسعوود جێگەی سەرنجە و پێشم وایە مەسعوود مەیلێکی ئازادانەی بۆ بەشێک لەبیرۆکە مرۆدۆستییەکانی مارکسیزم هەبووە، نەک وەک جەمال نەبەز و حەسەنپوور کە پێیانوایە ئەو تەواو دژی مارکسیزم بووە. ئەوەی کە «گەشتی ژیانم» و کتێبەکانی مەسعوود محەمەدی خوێندبێتەوە، هەست بەو مەیل، یان سەرنجکێشەی ئەو بۆ جیهانبینی مارکسیزم دەکا، یان دەکرێ مرۆ بپرسێ: ئەگەر نووسەرێک بیرۆکەیەک، تیۆرییەک باڵکێشی نەکا، دەتوانێ چەندان وتار و کتێب لە بارەیەوە بنووسێ؟ لە بۆیە هەڵوەستە و ڕەخنەگرتن لەتیۆری و چەشنە بیرکردنەوەیەک، هەمیشە واتای ڕق و دژایەتی کردن نییە، بەڵکو دەکرێ ڕەخنەکانی مەسعوود محەمەد لە مارکسیزم، وەک تەرزە بیخوێنینەوە. بەڵێ، من بەجۆرێک لەجۆرەکان، بەم جۆرە بەشێک لە بۆچوونەکانی مەسعوود محەمەد لەمەڕ مارکسایەتی و سۆسیالیزم دەخوێنمەوە. ئەگەر خوێنەر، بۆ نموونە، «بۆ ئەمیری حەسەنپوور لەهەر کوێیەک بێت»ی خوێندبێتەوە، دەبێ ئەوە تێبگا، کە مەسعوود محەمەد لە گفتوگۆکردن لەگەڵ کەسێکی جیاوازدا بەو شێوازە غەدار، ڕووخێنەر و ڕەتکەرەوە ناپەیڤێ کە نەریتێکە لەزمانی کوردیدا، هەروەک خوێنەر درک بەوە دەکا کە ئەو لەو قۆناغە زووەدا کۆمەڵێک ڕەخنەی لە مارکسیزم و حیزبە ئیسلامی و جیهانەکانی دیکەشدا ئاسان نەبوو. بەم جۆرە بەر لەوەی ئەو ماڵئاوایی لەژیان و زمانەکەی بکا، ئاکامی ئەو تەرزە تێگەیشتنە چەقبەستووەی چەپەکان لە مارکسایەتیدا، بۆچوونەکانی ئەویان سەلماند.

بەهەمەحاڵ، ئەوە ئەرکی نووسەر و خوێنەری ئەمرۆی وەک نموونەی حەسەنپوورە کە بۆ دڵنیابوون و هەڵوەستە کردن لەو پرسانە کتێبەکانی مەسعوود محەمەد بخوێننەوە و کەموکورتییەکانی شی بکەنەوە، تاکو نەوەی ئەمڕۆ سوود لەو ئەزموونە تیۆری سیاسییەی مارکسیزم وەربگرن و هاوکاتیش نەریتی ڕەخنەی زیندوو فراژووتر بێت.

دیارە ئەو ڕامانە ئۆتۆپییەی حەسەنپوور و بگرە جەمال نەبەزیش لە مارکسیزم، یان سۆسیالیزمدا، هەژەندەی مرۆڤایەتیان بەرهەم هێناوە. ڕاستییەکەی تراژیدی/کۆمیدییەکان؛ دیکتاتۆرەکان؛ نازیزم، فاشیزم و بلۆکی سۆسیالیزم، بەرهەمی ئەو ئۆتۆپیایەی مرۆڤ و

ئاكادیمییەكان بوون. ئەوە نووسەرگەل و ئاكادیمی گەلێكی لەنموونەی حەسەنپوور بوون كە نزیكەی هەشتا ساڵ خەڵكیان بەو ئۆتۆپییە سۆسیالیزم و كۆمەڵگەیە بێ چینە و خەونی پیرۆزاندنی نەتەوە فریو دەدا. ئاكامی ئەمەش، بەرهەمهێنانی فاشیزم، نازیزم و ئەو ڕژێمە سۆسیالیستییانەی ئەورووپا و ڕۆژهەڵات، ئاسیا و بگرە ڕژێمگەلێكی وەک ڕژێمی بەعسی بوون.

كەواتە تۆ بڵێی مەبەستی حەسەنپوور لەو «چەپی كوردی»یە سەر مۆرە، ئەو حیزبە كۆمۆنیستە عەنتیكانە بێت، كە نموونەی مەنسووری حیكمەت چاوگە و پەیامبەریانە؟ دوای هەشتا ساڵ دەستخەڕۆدانی خەڵک بە بلۆكی سۆڤییەت كە گوایە بەلەناوبردنی «ململانێی چینایەتی» مرۆڤایەتی و كوردی بێبەشیش لەمافە نەتەوایەتییەكان ڕزگار دەكا، ئێستا نۆرەی ئەوەیە حەسەنپوور بەو تەرزە ماركسیزم و چەپڕۆییە تازە بابەتەوە مەستمان بكا. ڕاستە ماركسیزم، یان بەرهەمەكانی ئەنگلس، فیۆرباخ، ماركس و....تاد، وەک تیۆریی و هزر نەک ئیدیۆلۆژی، هەڵگری بەهای مرۆڤایەتی و جوانییە، لێ ڕاستییەكەی ئەو تیۆر و هزرەش، وەک هەر هزرێكی بەهاداری دیكە، تەنیا لە ئاستی تیۆریدا، ئیدیالیدا سەرنجكێشن، لێ هەر كاتێک لەپێناسەیەكی ئیدیۆلۆژیدا كورت كرانەوە و جێبەجێ كران، ئاكامەكەیان لەو ئەزموونانە باشتر نابن كە لە سۆڤیەتی كۆن، چین و... بینیمان، چونكە بە بڕوای من، هیچ هزرێكی ئیدیالی، گەردوونی لەگەڵ واقیعی ژیانی مرۆڤدا ناگونجێ، چونكە مرۆڤ بوونەوەرێكی خۆویست و لێكجیاوازە؛ خولیای دەسەڵات و كوشتەی خاوەنداریەتییە. لە بۆیە یەكسانی و نەمانی جیاوازی لەنێوان مرۆڤدا، تەنیا لەو كاتەدایە كە لە خەباتدایە، یان بێدەسەڵاتە.

هەربۆیە ئەو سۆسیالیزمەی كە حەسەنپوور و جەمال نەبەز بەشێوەی جودا بڕوایان پێیە، ڕاستییەكەی، وێڕای هاوسۆزیم بۆ ڕەهەندە هزری و مرۆییەكانی ئەو بیرۆكەیەش، كەچی لە دواجاردا لەزۆر ڕەهەندەوە ئەو سیستمە سیاسییە، لە ئاستی فەلسەفی و سیاسیدا، لە سیستمی كۆمەڵایەتی زۆر نزیكە: سۆسیالیستەكان پێیانوایە لەكۆمەڵگەیەكی بێ چینایەتیدا، دەسەڵات هاوڵاتیان لە خەمە ئابوورییەكاندا ئازاد دەكەن، لە بەرانبەر ئەمەشدا ئەوان نابێ بیر لە بەرژەوەندییە تایبەتییەكانی خۆیان بكەنەوە. لەو سیستمە سۆسیالیستییەدا تەنیا توێژێكی دەسەڵاتدار مافی خاوەنداریەتی ئابووریان هەیە، كەچی هاوڵاتیان ئەو مافەیان نییە. ئەمەش كتومت لە سیستمی كۆیلەداری دەچێ. لەوێدا كۆیلەدارەكان مەرجیان ئەوەبوو كە كۆیلە ئیشیان بۆ بكەن، لەبەرانبەریشدا ئەوان بەخێویان دەكەن. خزمایەتی نێوان سۆسیالیزم و كۆیلەداری لەو ڕەهەندە ئابوورییەش قووڵترە: سۆسیالیستەكان بە خۆكردنە سەرچاوەی ئابوورییەوە بانگەشە بۆ دادپەروەری و یەكسانی دەكەن. هەڵبەت لە ئاستی ئەخلاقییەوە نابێ هاوڵاتیان ئەو دەسەڵاتە سۆسیالیستییە، خاوەن ئابوورییە بخاتە ژێر پرسیارەوە، كۆیلەدارەكانیش هەمان ئەخلاقیان هەبوو، كە كۆیلە نەدەبوو سەردارەكەی كە خاوەن هەموو مافێكی ئابوورییە، بخاتە ژێر پرسیاری ئەخلاقییەوە. لێرەدا بوارمان نییە زیاتر لە وێكچوونەكانی نێوان ئەو سۆسیالیزمە ئۆتۆپییە و بگرە هزری نازیزم و جیهانبینییە ئایینەكانیش بدوێین. هەڵبەتە ئەمڕۆ ئەو وێكچواندنەی نێوان نازیزم و ئایین، بابەتێكە كە زۆر لە ڕووناكبیر و هزرڤانە ڕۆژئاواییەكان باسیان كردبووە. بۆ نموونە، فیلمساز و ڕووناكبیری ناسراوی ئیتاڵی، پاولۆ پازۆلینی كە بە هونەرمەند و لایەنگرێكی ئیدیالی چەپی ئیتاڵی ناسرا بوو، لەكتێبی «نووسینەكانی پاولۆ پازۆلینی لەكاتێكی هەڵە»دا (٣)، باس لەوە دەكا كە پارتە كۆمۆنیستەكانی بەگشتی و پارتی كۆمۆنیستی ئیتاڵی پەیامە شۆڕشگێڕییەكانیان پووچ كردەوە، لە ئاكامی ئەمەشدا، شێوەی ڕێكخستنەكانی پارتە كۆمۆنیستەكانیش وێنەی كڵێسەیان وەرگرت. ڕاستییەكەی خوێندنەوەی بۆچوونەكانی پازۆلینی لەمەڕ ئەزموونی فاشیزم، كۆمۆنیزم و حیزبی مەسیحی ئیتاڵیا و هاونموونەكانیان لە ئەورووپای ڕۆژئاوا و ڕۆژهەڵاتدا، جێگەی سەرنجن، چونكە پازۆلینی وەک نووسەر و هونەرمەندێكی ئەنارشی، لە شەستەكانەوە ڕەخنە و خوێندنەوەی سەر ڕاستی لەمەڕ گرفتەكانی پارتە كۆمۆنیستانەوە پێشكەش كردووە كە لێرەدا بواری ئەوەمان نییە زیاتر باسی هەڵوێستەكانی ئەو هونەرمەندە لەمەڕ ئەو بابەتەوە بكەین.

هەرچۆنێک بێت، گریمان كێشەی چینایەتی كۆتایی پێ هات، وەلێ چۆن كێشەی جیاوازی مرۆڤ كۆتایی پێ

دێ؟ ئایا دەکرێ مرۆڤ لە ڕەهەندە خۆویستی و نەرێییەکانی داماڵین؟

بەدیوێکی دیکەوە، ئەو بۆچوونانەی حەسەنپوور و جەمال نەبەز، کتێبەکەی تۆماس مۆر، «ئۆتۆپیا»،مان بەیاد دێننەوە، چونکە تاوگیری ئەو «سۆسیالیست»ییە ئۆتۆپییەی هەردوو هێژامان لە «ئۆتۆپیا»کەی مۆر دەچن. کاتێک ئینگلستان لە سەرەتای کۆتایی سەدەی شازدە و سەرەتایەکانی سەدەی حەڤدەدا لەناو تەنگژەی شەڕی نێوخۆیی، ئابووری و سیاسی سەگەردان بوو، مۆر بە سازاندنی ئەو کۆمەڵگەیە ئۆتۆپییەوە هەوڵ دەدا کۆمەڵگەکەی لەو تەنگژەیە ڕزگار بکا و بەمەش بە سیستمێکی کۆمۆنیستی ڕابگەیەنێ. هەر بۆیە ئەو کتێبە بە خەیاڵاندنێکی کۆمۆنیستانە دەزانرێ.

لێرەوە، بەڕای من، ئەو ئاوێزانبوونەی مرۆی کوردبە ئیدیۆلۆژیەکی ئۆتۆپی وەک مارکسیزم، ئیسلامی سیاسی و ئیدیۆلۆژییە شۆڤینییە ناسیۆنالیزمییەکانی دیکە، پێوەندی بە بێ ئومێد بوون لە ڕزگاربوونی کۆمەڵگەی کوردی و کەوتنە ژێر کاریگەری کولتووری نەتەوە باڵادەستەکانەوە هەیە. لەم ڕوانگەیەوە، کورد بۆ ئەوەی بتوانێ ڕێگایەک بۆ ڕزگار بوون لەو تێکشکاندنە ڕۆحی و دەروونییەی کە لە بندەستی داگیرکاران و ستەمی کۆمەڵایەتیدا دەیچێژێ بدۆزێتەوە، هاوکاتیش دڵدانەوەیەک بۆ ئەو دۆخە نەرێتگر و وابەستەییە ڕۆشنبیری و سیاسییەی خۆی مەیسەر بکا، ئەوە سۆسیالیزم، ئایین و توندڕۆیی ناسیۆنالیزمی دەبنە دوو فریادڕەسی ئۆتۆپی، دوو دێوجامەی شێوە جوودا و نێوەڕۆک لێکچوو. لێرەوە من هاوسۆزم لەگەڵ زۆر ڕەهەندی ڕوانگەکانی مارکسیزم، لێ وەهماندنی ئەو ڕوانگەی مارکسیزمە، ئایینی و ناسیۆنالیزمیانە، هەژەندی کوشندە بەرهەم دەهێنن.

لێ لێرەدا بۆ ئەوەی خوێنەر بەگشتی و حەسەنپوور و هاوڕاکانیشی بە تایبەتی لە گەوهەری ئەو ڕژێمە هەمگیرییەی سۆسیالیزمی ئەڵمانیای ڕۆژهەڵات تێبگەن کە نموونەیەکە لە سۆسیالیزمی ڕۆژئاوایی نەک ڕۆژهەڵاتی، سەیری فیلمەکەی Van, Donnersmarck بەناوی «ژیانی ئەوانی دیکە– Des Lebn der Ande-sen» بکەن، کە لە ٢٠٠٦ سازکراوە. ئەو فیلمە ئەوەمان نیشان دەدا کە چۆن ئەو دەسەڵاتە سۆسیالیزمە بە کامیرای شاراوە و تۆڕەکانی چاودێریکردنەوە ژیانی هاووڵاتیانی تەنیبووەوە، بەم جۆرە ئەو سۆسیالیزمە بە سەدان نووسەر، هونەرمەند و...تاد کە بێ ئەوەی بە دژی ئەو ڕژێمە بووبن، تەفروتوونا کرد.

لەوەش زیاتر، کورتکردنەوەی بۆچوونەکانی مەسعوود محەمەد لە مەڕ «فیودالیزم»ی کورد، بەو مانایەی کە «دەرەبەگەکان برا گەورەی برا بچووکەکانن» لەلایەن حەسەنپوورەوە، تێگەیشتنێکی سادەیە. بەکورتی ئەوەی من لە مەسعوود تێگەیشتبم کە ئەو لە ڕوانگەیەکی ئاوەزگەرییەوە سەیری کۆمەڵگەی کورد و ئامانجەکانی دەکا. لەکن مەسعوود محەمەددا کێشەی ئێستای کورد چینایەتی نەبووە، بەڵکو نەتەوایەتی بووە. هاوکاتیش مەسعوود محەمەد مەبەستی نەبووە کە دەربەگ برا گەورەی برا بچووک بێت، بەڵکو ئەو مەبەستی کۆمەڵگەیەکی دادپەروەر بووە. مرۆ کە کتێبەکانی مەسعوودی خوێندبێتەوە، ناکرێ ئەوە فەرامۆش بکا، کە ئەو کەسەیە کە حەسەنپوور و جەمال نەبەز باسی دەکەن.

لەوەش بترازێین، ئەگەرچی جەمال نەبەز، لەو بەشەی کە لە هەوڵی ئەوەدایە لەسەر مەسعوود محەمەد بکاتەوە و قسەکانی حەسەنپوور ڕەت کاتەوە، کەچی دواجار بە ئاکامگیرییەک لە ئاخاوتنەکانیدا، وەک ئەمیر حەسەنپوور، لێ بە شێوەیەکی دیکە، لە تواناکانی مەسعوود محەمەد کەم دەکاتەوە و بەمەش وێنایەکی هەڵبزرکاو لە بۆ خوێنەر نمایش دەکا.

دوای ئەوە جەمال نەبەز لە وتارێک «تۆمەتی ناڕەوا و بوختان؛ لە پشت پەرژینی پەسەندانەوە»دا، کە لە هەمان هەفتەنامە، ژمارە ٣٠٧ی گەلاوێژدا بڵاوکراوەتەوە، بەرسڤی ئەو بۆچوونە «ناڕەوا»یانەی حەسەنپوور، کە لە هەمان وتووێژدا لەمەڕ بیری نەتەوایەتی ئەو کردبوونی. جەمال نەبەز لە بەشێکی ئەو بەرسڤەیدا لۆمەی حەسەنپوور دەکا بەوەی کە بەغەداری باسی مەسعوود محەمەدی کردووە، چونکە مەسعوود محەمەد عەرەبیزانێکی باش بووە و کاتی خۆیشی کۆمەکی حەسەنپووری کردووە. لێ ئەوەی جێگەی سەرنجە کە جەمال نەبەز یەک پەیڤ لەسەر زمانە کوردییەکەی مەسعوود محەمەد گۆ ناکا! ئەگەر خوێنەرێک ئاگای لەکتێب و وتارگەلە دانسقە کوردییەکانی ئەو نەبێ، وا دەزانێ کە مەسعوود نووسەرێکی کوردی عارەبی نووسە. هەڵبەت بەهۆی ئەو سیاسەتە ڕۆشنبیرییە عەنتیکەیەی کە ئەمڕۆ لە کوردستاندا قەڵەمڕەوە، ڕەنگە گەنجلاوێکی

فره ئاشنای کتێبەکانی مەسعوود محەمەد نەبن. لەوەش زیاتر، جەمال نەبەز لە درێژەی بۆچوونەکانی لەسەر مەسعوود محەمەددا، بابەتێک دەوروژێنێ، کە بێ ئەوەی پێوەندی بە کرۆکی باسکەی نێوان خۆی و حەسەنپوورەوە هەبێت، ئەویش چۆنیەتی ئیشکردنی مەسعوود محەمەدە لە «کۆڕی زانیاری کورد» و دواجاریش نهێنی نەهاتنەوەی ئەوە لە بەغداوە بۆ هەولێر. لێرەوە دەکرێ خوێنەر لە جەمال نەبەز بپرسێ: ئەو باسەی حەسەنپوور چ پێوەندییەکی بەبابەتی ئیشکردنی مەسعوود محەمەد لە «کۆڕی زانیاری کورد»ەوە... هەیە؟ ئەگەر مانەوەی مەسعوود محەمەد لە بەغدا خەوشێک بێ بۆ ئەو و سوودیشی بۆ زمان و ڕۆشنبیری کوردی نەبووە، بۆ ئەو هەتا ئەمڕۆ وتارێکی تایبەتی لەسەر نەنووسیوە، تاکو خوێنەر لە ڕاستی کێشەکان و بەهای «کۆڕی زانیاری کورد» تێبگا؟ ئەگەر مەسعوود محەمەد مەرجی هاتنەوەی بۆ کوردستان و کارکردنی لە «کۆڕی زانیاری کورد»دا لە هەولێر تەنیا وەرگرتنی «پلەی سەرۆک وەزیران بە خۆی و پلەی وەزیریش بەهاوکارەکانی» بێت، دەکرێ خوێنەر بزانێ ئەو بەڵگانە لە کوێن؟ ئاخۆ ئەو بەڵگەیە لە بڵاوکراوەیەکی کوردیدا چاپ کراوە؟ ئەگەر ئەو «مەرج»ی مەسعوود محەمەد، بۆ جەمال نەبەز، خەوشێک بێت، بۆ پێشتر باسی نەکردووە؟ ئاخۆ مافی مەسعوود محەمەد نییە ئەو خواستەی هەبێت؟ ئەگەر مەسعوود محەمەد دەمڕاستی «کۆڕی زانیاری» لە هەولێر بووایە باشتر نەبوو لە زۆرێک لەوانەی کە ئەگەر حیزبایەتی نەبێت، هیچ پێوەندییەکیان بەو کۆڕەوە نییە؟ وێڕای ئەمەش، ئەوەی من بیزانم، هۆی کار نەکردنی مەسعوود محەمەد لە «کۆڕی زانیاری کورد» لە هەولێردا، لەبەر ئەوەبووە کە دەبێ ئەو «کۆڕی زانیاری کوردستان»ە بێلایەن بێت و هەموو پسپۆڕانی شارەکان و کوردستانیش لەخۆ بگرێت نەک تەنیا نووسەرانی هەولێر. لێ ئەوکات بەهۆی شەڕی نێوان ئەو دوو حزبەی کوردستانەوە، کە «کۆڕی زانیاری کوردستان» لە هەولێر لەژێر دەسەڵاتی پارتیدا بوو، بۆیە پارتی ئەو مەرجانەی مەسعوود محەمەدی قەبووڵ نەکرد. دواجاریش مەسعوود محەمەد ئەو ئەرکەی لە ئەستۆی خۆی نەگرت. دیارە لە کوردستاندا، چونکە ئاوەڵایی نییە و هەموو پێشهاتەکان حیزبێنراون، بۆیە ئاسان نییە کە مرۆ لە کرۆکی ڕاستییەکان تێبگات. لێرەوە کاتێک جەمال نەبەز ئەو باسە دەوروژێنێ، منی خوێنەر بەرانبەر بە بۆچوونێکی لەو تەرزەی ئەودا تووشی گومان دەبێت. بەم جۆرە هەموو ڕاستییەکان لە ئاستی دەنگۆ و مەزندە دەمێننەوە و بەڵگەدار نین. لێرەوە، بەڕای من، ئەرکی کەسێکی وەک جەمال نەبەزە کە ئەو بابەتە ڕۆشنبیرییانە بۆ مێژوو تۆمار بکا. بەم جۆرە ئەگەر ئەو کەین و بەینە ڕۆشنبیرییانەش وەک کەین و بەینە سیاسییەکانمان تەنیا لە ئاستی قسەی سەرپێی و نەسەلمێنراوانە مانەوە، ئیتر نەوەی داهاتووش هەر بەو ڕێگەی هات و نەهاتەوە فرچک دەگرێ، کە کورد خدووی پێیەوە گرتووە. جەمال لە پشت بۆچوونەکانیڕا دیارە کە هەوڵە ڕۆشنبیری و زمانەوانەکانی مەسعوود محەمەد و ڕۆڵەکەی لە «کۆڕی زانیاری کورد» بەگرنگ نەزانێ. لێ ئەگەر وایە، مرۆ دەکرێ لەو بپرسێ: باشە ئاستی بەرهەم و خزمەتە ڕۆشنبیرییەکانی «کۆڕی زانیاری کورد» و مەسعوود تۆکمەتر بوون، یان ئەو «کۆڕی زانیاری کورد» و «ئەکادیمیای کوردی»یەی ئێستای هەولێر، کە هەتا ئیرۆ لە پارە خواردنێکی «پەنجا بە پەنجا» بترازێ هیچ سوودێکی دیکەی نەبووە؟ یان بۆچی ئەو «ئینستۆتی کوردی»یەی کە لەنەوەدەکاندا لە پاریس دەردەچوو، وێڕای کۆمەکی ماددی باش و بوونی ئەو هەموو «دکتۆر»ە چەپڕەو و ڕاستڕۆیانەی کوردیش لە ڕۆژئاوادا، نەیتوانی لەو «کۆڕی زانیاری کورد»یەی، کە بە واتای تۆ، مەسعوود محەمەد و «چەند کۆنە سۆڤییەتچی» بەڕێوەیان دەبرد، کاراتر بێ و زووش ئاڤا نەبێ؟ دواجاریش ئایا جیاوازی ئەو کێشمە کێشەی کە لەنێوان بەڕێوەبەرانی ئەو «کوردۆلۆژی»یەی کە لە ئەڵمانیادا دامەزراوە، لەگەڵ ئەو «ئاکادیمیای کوردی»یە «فیفتی فیفتی»یەی کە لەهەولێرە چییە؟

بە دیوێکی دیکەش، من هاوڕای جەمال نەبەزم کە داوا لە حەسەنپوور دەکا بە «بەڵگە»وە قسە بکا. لێ بەڵگەی جەمال نەبەز چییە، کە مەسعوود محەمەد بە «پشتیوانی تەواوی زیاد ئاغا گەیشتە حکومەت»؟ مرۆ لەو وێناکردنەی مەسعوود محەمەددا، دانانی زۆرێک لەو ئەندام حزبیانەی لە پەرلەمانی ئێستای کوردستاندا دێتەوە پێش چاو. بەم جۆرە، هەروەها مەسعوود کەسێک بێت کە خۆی کەس نەیناسیوە و توانایەکیشی نەبووە بگاتە پەرلەمان. ئەگەر خوێنەرێک بخوازێ «گەشتی ژیانم»ی مەسعوود محەمەد بخوێنێتەوە، لەوێدا دەبینێ ئەو پیاوە خاوەن چتۆ ئەزموونێکی ڕۆشنبیری و سیاسی

بووه و چۆنیش بەزرینگی خۆیەوە گەیشتە پەرلەمان و وەک دیپلۆماسییەکی کارا خەباتی کردووە. مخابن مرۆ چاوەڕێی ئەو تەرزە بۆچوونانە لە کەسێکی پسپۆڕ و ڕاستبێژی وەک جەمال نەبەز ناکا! لە بۆیە دەکرێ بپرسین: گەلۆ هەر ئەو دووبەرەکییە لاوەکیانەی نێوان نووسەر و پسپۆڕانەی کورد نییە، کە وای کردووە وابەستەی حیزب بن و خاوەن ویستی هاودەنگییەک نەبن؟

لەوەش بترازێین، جەمال نەبەز دوای جەختکردنەوە لەوەی، کە ئەو پێش مەسعوود زانیویەتی کە ڕژێمی سۆڤیەت دژ بە ئازادییە، هاوکاتیش، وەک حەسەنپوور، لایەنگیری سۆسیالیزم بووە و بڕواشی وایە کە «نەتەوەیەکی یەکگرتوو کاتێک دروست دەبێ کە جیاوازی چینایەتی تێدا نەمێنێ». مخابن ئەو تەرزە ئۆتۆپییە، نەتەوە بێ چینایەتییەی کە جەمال نەبەز وێنای دەکا، نە لە مێژووی ڕابردووی جیهاندا وێنەی هەبووە و نە لە مێژووی داهاتووشدا مەیسەر دەبێت، کەواتە، ئەگەر لەو ڕوانگەی جەمال نەبەزەوە سەیری دۆخی نەتەوەکان بکەین، دیارە هیچ نەتەوەیەک لە جیهاندا نییە کە «یەکگرتوو» بێت، چونکە هیچ نەتەوەیەک نییە کە «جیاوازی چینایەتی» بنەبڕ کردبێت. ئەو «هەویرە زۆر ئاوەدەکێشێ»، لێرەدا ئەرکی ئێمە سەلماندنی ئەو جیاوازییە نییە.

بەم جۆرە دەکرێ بێژین، کە بۆچوونەکانی حەسەنپوور و جەمال نەبەز لە پایەی زمان و هزری مەسعوود محەمەددا لە دوو شێوە گوتنی جیاوازدا یەک ئاکامگیری هەیە، ئەویش ئەوەیە: کە مەسعوود زمانی زانستی نەزانیوە، دژی چینی کرێکار بووە، هزر و ڕۆشنبیرییەکەشی هی ئەوە نین بەهایەکی «زانستی»یان هەبێ. کەواتە ئەوان هەردووکیان خۆیان لەو بە زانستی تر، ئازادیخوازتر و ترەکانی دیکە دەزانن.

لێرەوە من پێم وایە، ئەو تەرزە وێناندنە لە ئەوی دیکە، کە دیاردەیەکی بالادەستە لەناو کۆمەڵگەی ئێمەدا، بۆیە ئاخاوتنەکانی ئەو دوو هێژایە تژی لەناکۆکییە، چونکە ڕاستییەکەی ناکۆکی هەردووکیان لەگەڵ مەسعوودا هێندەی جیاوازی کەسایەتی و ئیدیۆلۆژییە، ئەوەندە جیاوازی «زانستی» و «چینایەتی» نییە. هەڵبەت ئەگەر کێشەی چینایەتیش نەمێنێ، لێ کێشەی جیاوازی مەیل و ویستی مرۆڤ هەر قووڵتر دەبێتەوە. مخابن لێرەدا بوارمان نییە فرەتر لەمەڕ ئەو بابەتە و کۆی بیرۆکەکانی دیکەوە بدوێین، ئەگینا هەقە زێتریان لەسەر بگوترێت.

لێ جێگەی سەرنجە، کە مەسعوود محەمەد لە بەرایی کتێبەکەی «بۆ ئەمیری حەسەنپوور لە هەر کوێیەک بێت»دا پێشبینی ئەو ڕۆحە عەنتیکە کوردییەی کردبوو، کە هاوزمانەکانی وەک خۆی نەیخوێننەوە و بە کەیفی خۆیان پێناسەی بکەن. لەوێدا دەبێژێ: «هەڵبەت من کە لە ساڵی ١٩٧٢ دەستم دایە نووسینی ئەم ڕاستیە یەکجار گرنگەم لێ ڕوون بوو، هێندەش بەلامەوە ڕاستییەکانی بنجی ڕەگ داکوتاو بوو، دڵی خۆم بەوە دابینکردبوو کە لە ئاستی نووسینە نەسەلمێنەکانی خۆمدا بەتەمای دۆست و برادەر و یاریدەر و پشتیوان نەبم لەو ڕووەوە کە دەمزانی کوردەواری خۆمان جێی بیروڕایەکی تێدا نابێتەوە ئەگەر لەسەر تەلی ماددی تەقلیدی لێنەدات».

پاییزی ٢٠٠٧

ژێدەر:

(1) Bengt Molander red, ”Sprakets speglinger, Carlsson Bokforlag, Stockholm, 1993, P.34-35.

هەڵبەتە کتێبی ناوبراو کۆ وتاریکی لەڕوانگەی جیاوازەوە، ڕەهەندەکانی زمان ڕاڤە دەکا.

(٢) هەمان سەرچاوە، لاپەڕە: ٥٩

(٣) بۆ زیاتر زانیاری لەمەڕ دیدی پازۆلینی لەمەڕ لێکچوونی کۆمۆنیستەکان لەگەڵ شێوەی ئیشکردنی کلێسەی کاتۆلیک و بگرە فاشیزمی ئیتاڵیاوە، بڕوانە کتێبی:

Paolopasolini, Skrifter i fel tid, Urval och oversattaning fran itlanska till svenska av Ingmaj Beck, Brutus Ostlings Bokforlag Symposion, Stockholm 1993.

شایەنی باسە، ئەو کتێبە بەزمانی سوێدییە و بریتییە لە کۆ وتاریکی هونەری، سیاسی، دەقگەلێکی شیعری، چەند دیداری جیاوازی پازۆلینی. دیارە پازۆلینی لە ٢ی سەرماوەزی ١٩٧٥دا لە دەرەوەی شاری ڕۆم، لەگەراجێکدا بەشێوەیەکی دڕندانە تیرۆر کرا. جێگەی سەرنجە هەتا ئێستاش کەس نەیزانیوە کە بکوژەکەی کێیە، بەڵام دیارە بەهۆی فیلم، چالاکییە هونەری و ڕۆشنبیرییەکانییەوە، فاشیستەکانی ئیتاڵیا زۆر ڕقیان لێ بوو. لە ئاستی سینەمادا، پۆسپۆڕانی سینەما پێیان وایە، کە ئەو بۆشاییەی پازۆلینی لەدوای خۆیەوە بەجێ هێشت، هەتا ئێستاش هونەرمەندێکی دیکە نییە پڕی بکاتەوە.